

ВИВЧАЄМО ДОСВІД

УДК: 378.124+371.13+37.037+373.5

П. Б. ДЖУРИНСЬКИЙ

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Представлено методичні підходи і рекомендовано впровадження у навчальний процес вищих навчальних закладів (ВНЗ) методик з підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи. Розкрито роль в цьому процесі апробованої профільючої навчальної дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання у старшій школі». Встановлено, що підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до фізичного виховання старшокласників є системою організаційних і педагогічних заходів, які забезпечують формування у майбутнього педагога професійних знань, умінь, навичок. Визначено завдання, критерії, засоби, форми, педагогічні умови та етапи підготовки студентів до проведення фізичного виховання зі старшими учнями. Показано, що ефективність методичних підходів у підготовці майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання старшокласників підтверджена результатами апробації.

Ключові слова: методичні підходи, освітньо-професійні програми, майбутні учителі фізичної культури, фізичне виховання учнів старшої школи, навчальні дисципліни, форми навчання, педагогічні умови, методи, етапи підготовки.

П. Б. ДЖУРИНСКИЙ

ОСОБЕННОСТИ МЕТОДИКИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ К ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ УЧЕНИКОВ СТАРШЕЙ ШКОЛЫ

Представлены методические подходы и рекомендована к внедрению в учебный процесс вуза методика подготовки будущих учителей физической культуры к физическому воспитанию учеников старшей школы. Раскрыта роль в этом процессе апробированной профилирующей учебной дисциплины «Теория и методика физического воспитания в старшей школе». Установлено, что подготовка будущего учителя физической культуры к физическому воспитанию учеников старшей школы является системой организационных и педагогических мероприятий, которые обеспечивают формирование у будущего педагога профессиональных знаний, умений и навыков. Определены задания, критерии, средства, формы, педагогические условия и этапы подготовки студентов к физическому воспитанию старших школьников. Указано, что эффективность методических подходов в подготовке будущих учителей физической культуры к физическому воспитанию учеников старшей школы подтверждена результатами апробации.

Ключевые слова: методические подходы, образовательно-профессиональные программы, будущие учителя физической культуры, физическое воспитание учеников старшей школы, учебные дисциплины, формы обучения, педагогические условия, методы, этапы подготовки.

P. B. DZHURINSKY

FEATURES OF METHODS OF FUTURE PHYSICAL CULTURE TEACHERS' TRAINING FOR PHYSICAL EDUCATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS

The paper presents the methodical approaches and recommendations on implementation of methods of future Physical Culture teachers to physical education of high school students into study process at a higher educational institution. The role of the approbated study discipline "Theory and methods of physical education at high school" has been determined in this research. It has also been defined, that future Physical Culture teacher's training for physical education of high school students is a system of organizational and educational measures, ensuring the formation of future teacher's professional knowledge and skills. The article presents the

defined tasks, criteria, tools, forms, pedagogical conditions and stages of students' training for teaching classes of Physical Education to high school students. Approbation of methodical approaches to future Physical Culture teachers' training for physical education of high school students demonstrated their efficacy.

Keywords: *methodical approaches, educational and professional programs, future teachers of Physical Education, physical education of high school students, subjects, forms of study, pedagogical conditions, methods, training stages.*

Фізична культура як складова загальної культури, суспільними проявами якої є фізичне виховання і масовий спорт, є важливим чинником здорового способу життя, профілактики захворювань, організації змістовного дозвілля, формування гуманістичних цінностей і створення умов для розвитку людини. В умовах орієнтації вищої педагогічної освіти на відповідні стандарти Європейського Союзу набуває особливої уваги й потребує вирішення проблема якісної фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури, спроможних професійно виконувати фізкультурно-оздоровчу, спортивно-масову та здоров'язбережувальну діяльність у нових умовах із урахуванням сучасних інноваційних методів навчання. На вагомості вирішення вказаних завдань наголошується в Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту в Україні, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фізичну культуру і спорт».

Одним з найважливіших напрямків реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту є фізичне виховання у загальноосвітній школі. Саме у шкільний період відбувається формування в учнів усвідомленого ставлення до занять фізичним вихованням через заняття фізичними вправами в урочний та позаурочний час, валеологічну освіту, медико-санітарне просвітництво, участь у різних фізкультурно-оздоровчих і спортивно-масових заходах тощо.

Як свідчать результати наукових досліджень останніх десятиліть, рівень фізичного здоров'я, фізичного розвитку та фізичної підготовленості школярів суттєво знизився [7]. Наукові концепти підготовки майбутніх фахівців фізичної культури висвітлено у багатьох працях вчених [2; 4; 5; 6; 7; 8]. Під час шкільного навчання формуються підвалини фізичного і психічного здоров'я людини, необхідні вміння й навички використання відповідних засобів у повсякденному житті, усвідомлюються мотиви і необхідність активного рухового режиму [1].

Грунтовний аналіз наукових досліджень, присвячених загальним питанням підготовки майбутніх учителів фізичної культури, засвідчив недостатнє вивчення проблем фізичного виховання школярів. Потребують окремого вивчення питання підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи [3; 9].

Фізичне виховання є важливим чинником, який суттєво впливає на здоров'я учнів, у тому числі старшокласників. Однак, як свідчить практика ВНЗ, майбутні вчителі фізичної культури спеціально не готуються до занять з учнями старшої школи [2; 9]. Аналіз наукових праць і практики підготовки вчителів фізичної культури до проведення занять з фізичного виховання зі старшокласниками у ВНЗ дозволив виявити певні суперечності між: потребою у підготовці вчителів до проведення фізичного виховання зі старшокласниками й ступенем розробленості теоретико-методичних засад; змістом відповідної професійної підготовки й засобами її реалізації; потенційними можливостями занять з фізичного виховання як засобів фізичного розвитку й оздоровлення старшокласників та недостатнім їх використанням у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи.

Мета статті – обґрунтувати особливості та основні напрямки методики підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання старшокласників.

Вивчення філософської та психолого-педагогічної літератури засвідчило, що розробка та реалізація проблеми підготовки майбутніх учителів фізкультури до проведення фізичного виховання із старшокласниками ґрунтується на положеннях теорії професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, формування професійної готовності особистості, особистісно зорієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, сучасних перетворень фізичного виховання у системі середньої шкільної освіти, фізичної рекреації як структурної частини загальної теорії фізичного виховання, оздоровчої фізичної культури, тендерної рівності у фізкультурній освіті.

Підготовка студентів як майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи за час нашої дослідницької роботи передбачала вивчення навчальних дисциплін освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст з фізичного виховання»: «Філософія освіти», «Вища освіта і Болонський процес», «Входження України в Європейський простір», «Сучасні інноваційні технології в освіті», «Спортивна медицина», «Психологія фізичного виховання», «Педагогіка фізичного виховання», «Теорія і методика спортивно-масової роботи», «Охорона праці в галузі і цивільний захист», «Теорія і методика фізичного виховання в старшій школі», «Методологія педагогічних досліджень у фізичному вихованні», «Управління підготовкою юних спортсменів», «Педагогічна майстерність тренера», «Інтелектуальна власність», «Біологічні методи досліджень», «Спортивно-педагогічне вдосконалення з видів спорту», а також спецкурс «Сучасні технології рухової активності, фітнесу і здоров'я». У процесі вивчення названих курсів студенти оволодівали знаннями й опанували вміння з проведення уроків фізкультури, спортивно-масових, фізкультурно-оздоровчих і здоров'язбережувальних заходів як на навчальних заняттях, так і в позанавчальний час; при цьому акцентувалася увага на особливостях проведення занять з фізичного виховання у старшій школі.

Вивчення профілюючої навчальної дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання в старшій школі» згідно з вимогами освітньо-професійної програми дало змогу студентам оволодіти знаннями щодо професійної діяльності з фізичного виховання зі старшокласниками про: соціально-педагогічне значення фізичної культури; типові особливості розвитку організму у період навчання; мету, завдання і спрямованість фізичного виховання; форми занять фізичним вихованням цього віку; вимоги до сучасного уроку фізичної культури; зміст й особливості викладання предмета «Фізична культура» у старшій школі; основи методики фізичного виховання з урахуванням особливостей розвитку організму у віці 15–17 років; щільність уроку, її види і способи регулювання; контроль на уроках фізичної культури; особливості використання дидактичних принципів у фізичному тренуванні; нормування навантажень на заняттях з фізичної культури; основи безпеки школярів під час занять фізичною культурою і спортом.

Окрім того, майбутні учителі фізичної культури засвоїли, що повинні оволодіти уміннями: складати програми спортивно-масових і фізкультурно-оздоровчих занять зі школярами старшої школи; складати плани-конспекти занять з фізичного виховання для старшокласників; проводити уроки з фізичної культури у старшій школі; вираховувати і регулювати щільність уроку з фізичної культури для учнів старшої школи; проводити спортивно-масові та фізкультурно-оздоровчі заходи з фізичного виховання в позаурочний час; формувати здоров'язбережувальне і оздоровчо-розвивальне середовище загальноосвітнього навчального закладу.

У процесі вивчення вказаної дисципліни акцентувалася увага студентів на тому, що методика проведення уроку фізичної культури старших школярів наближена до дорослих; динаміка фізичних навантажень має ознаки спортивних тренувань; зміст уроків, дозування навантажень, контроль фізичної підготовки проводяться тільки з урахуванням статі; пріоритетними заняттями для дівчат мають бути ритмічна гімнастика, спортивні та рухливі ігри, циклічні фізичні вправи; з обережністю ставитися до вправ, які створюють напруження на органи малого тазу; розвивати здатність до самостійного аналізу фізичних вправ; навчати фізичним вправам, спираючись на знання учнів, здобуті на уроках фізики, біології, хімії; застосовувати фізичне навантаження з використанням статичних і динамічних вправ; використовувати фізичні вправи для розвитку загальної та швидкісної витривалості; розвивати динамічну витривалість як в юнаків, так і в дівчат; спонукати школярів до фізичного виховання, вести здоровий спосіб життя, уміти формувати навколо себе здоров'язбережувальний простір тощо.

Узагальнення філософських, педагогічних і психологічних підходів, а також проведений аналіз нормативних документів дали змогу визначити, що підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи є системою організаційних і педагогічних заходів, які забезпечують педагогу формування необхідних професійних знань, умінь, навичок. Така підготовка є одним з напрямків загальної професійно-педагогічної підготовки вчителів фізкультури, в процесі якої студенти мотивуються до проведення занять з

фізичного виховання з учнями старших класів, опановують відповідний зміст, форми, засоби та методи їх проведення, відпрацьовують необхідні вміння контролю психофізіологічного та функціонального стану означеного контингенту.

У нашому дослідженні критеріями оцінки підготовки студентів до проведення фізичного виховання з старшими школярами є: ціннісний (наявність мотивів, цілей, цінностей щодо педагогічної професійної діяльності, які активізують прояв інших компонентів підготовки), когнітивно-збагачувальний (накопичення теоретичних і методичних знань з фізичного виховання учнів старшої школи), організаційно-діяльнісний (оволодіння вміннями і навичками щодо організації фізичного виховання старших школярів), рефлексивно-результативний (оволодіння методами оцінки професійної діяльності з фізичного виховання), а рівнями сформованості – елементарний, базовий, достатній, високий.

Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи включала педагогічні умови: забезпечення позитивної мотивації студентів для здійснення професійної діяльності в загальноосвітній школі; взаємозв'язок професійно-практичної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, варіативного циклів фахової підготовки; насичення процесу фахової підготовки інноваційними та інтерактивними методами навчання; залучення студентів до професійної практичної діяльності з фізичного виховання.

Результатом цієї підготовки була сформована готовність, що визначалася нами як інтегральна якість особистості випускника ВНЗ, яка ґрунтувалася на соціально-економічних, психолого-педагогічних, медико-біологічних, професійно-практичних знаннях, вміннях та навичках, що забезпечувало ефективне проведення уроків, позакласних і позашкільних заходів із старшокласниками.

Структура підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи має такі складові: мета, завдання, етапи і форми роботи. Підготовчий етап дав можливість виміряти рівень підготовленості студентів до фізичного виховання старших школярів з використанням відповідного діагностичного інструментарію, формувальний етап реалізував процес підготовки майбутнього вчителя до діяльності з фізичного виховання зі старшими школярами, а контрольний етап забезпечив встановлення кінцевого результату – рівня готовності студентів як майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання старшокласників.

Методика підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи має за мету оволодіння студентами необхідними знаннями, уміннями і навичками для професійної діяльності зі школярами старшої школи, відпрацьовування засобів, форм і методів їх проведення, розвиток в студентів прагнення до самовдосконалення професійних знань та особистісних якостей майбутнього педагога.

Перевірку ефективності впроваджених методичних підходів ми здійснювали під час навчального процесу студентів V курсу Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського інституту фізичної культури та реабілітації освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» спеціальності «Фізичне виховання» протягом одного навчального року. Студенти були розподілені на дві досліджувані групи: експериментальну (ЕГ) і контрольну (КГ). На підготовчому етапі проведено початковий зріз рівнів підготовленості обох груп до фізичного виховання старших школярів з використанням спеціальних діагностичних тестових вправ, з урахуванням критеріїв підготовки; на заключному зрізі показників (контрольний етап дослідження) встановлювалися зрушення, які відбулися в підготовленості майбутніх учителів фізичної культури за час формувального експерименту.

Результати підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи з урахуванням критеріїв оцінки підготовки представлені в табл. 1.

Як засвідчує табл. 1, в ЕГ високого рівня підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання старшокласників з урахуванням критеріїв оцінки підготовки досягли 36 % студентів (початковий зріз – 28 %), достатнього – 34 % (початковий зріз – 22 %), базового – 28 % (початковий зріз – 30 %), елементарного – 2 % (початковий зріз – 20 %). Змінилися результати й у КГ: на високому рівні перебували 29 % студентів (початковий зріз – 26 %), достатньому – 27 % (початковий зріз – 24 %), базовому – 25 % (початковий зріз – 26 %), елементарному – 19 % (початковий зріз – 24 %).

Динаміка рівнів підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи (початковий і прикінцевий зрізи)

Рівні підготовленості	ЕГ		КГ	
	Початковий зріз	Прикінцевий зріз	Початковий зріз	Прикінцевий зріз
	%	%	%	%
Елементарний	20	2	24	19
Базовий	30	28	26	25
Достатній	22	34	24	27
Високий	28	36	26	29

Після закінчення формувального експерименту змінилися результати рівнів підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи. Так, в ЕГ на високому рівні результати збільшилися на 8 % (у КГ на 3 %), на достатньому рівні – на 12 % (у КГ на 3 %), однак на базовому рівні результати зменшилися на 2 % (у КГ на 1 %), на елементарному рівні – на 18 % (у КГ на 5 %). Це свідчить про доцільність й ефективність реалізації у ВНЗ методики підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи з упровадженням визначених педагогічних умов.

Отже, в дослідженні з'ясовано й узагальнено основні напрямки підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання старшокласників, виявлено і впроваджено у навчальний процес навчальні дисципліни щодо такої підготовки. Апробовано у навчальному процесі ВНЗ профільюючу дисципліну «Теорія і методика фізичного виховання у старшій школі», провідним завданням якої є забезпечення майбутніх фахівців теоретичними, методичними і практичними знаннями з фізичного виховання учнів старшої школи. Встановлено, що підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до фізичного виховання старшокласників є системою організаційних і педагогічних заходів, які забезпечують майбутньому педагогу професійну спрямованість знань, умінь, навичок і формування необхідних якостей. Визначено критерії підготовки (ціннісний, когнітивно-збагачувальний, організаційно-діяльнісний, рефлексивно-результативний) і рівні сформованості готовності (елементарний, базовий, достатній, високий) студентів до проведення фізичного виховання зі старшими учнями.

Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи включає педагогічні умови: забезпечення позитивної мотивації студентів для здійснення професійної діяльності в загальноосвітній школі; взаємозв'язок професійно-практичної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, варіативного циклів фахової підготовки; насичення процесу фахової підготовки інноваційними та інтерактивними методами навчання; залучення до професійної практичної діяльності з фізичного виховання. Структура підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи розподілялася на такі складові, як мета, завдання, методи, засоби, форми та етапи.

Результати перевірки методичних підходів засвідчили їхню доцільність й ефективність реалізації під час підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фізичного виховання учнів старшої школи.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці та апробації моделі з підготовки майбутніх викладачів фізичного виховання до професійної діяльності у ВНЗ гуманітарного профілю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арефьев В. Г. Практикум учителя физической культуры: метод. пособие / В. Г. Арефьев, О. В. Андреева, Н. Д. Михайлова. – Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2014. – 400 с.

ВИВЧАЄМО ДОСВІД

2. Вільчковський Е. С. Професійна спрямованість підготовки фахівців з фізичного виховання / Е. С. Вільчковський // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні (1992–2002): зб. наук. праць до 10-річчя АПН України. – Харків: ОВС, 2002. – С. 301–309.
3. Карпюк Р. П. Загальний стан підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності / Р. П. Карпюк // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць. – Харків, 2003. – Вип. 13. – С. 33–41.
4. Тимошенко О. В. Деякі аспекти професійної підготовки вчителів фізичної культури в контексті приєднання до Болонського процесу / О. В. Тимошенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. праць / редкол.: Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. – К.; Запоріжжя, 2004. – Вип. 33. – С. 371–377.
5. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект): монографія / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 442 с.
6. Теория и методика обучения предмета «Физическая культура»: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. / Ю. Д. Железняк, В. М. Минбулатов. – М.: ИЦ «Академия», 2006. – 272 с.
7. Теорія і методика фізичного виховання. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання: підручник / за ред. проф. Т. Ю. Круцевич. – К.: Вид-во НУФВСУ «Олімпійська література», 2012. – 392 с.
8. Теория и методика физической культуры: учебник / под ред. проф. Ю. Ф. Курамшина. – 4-е изд., стереотип. – М., 2010. – 464 с.
9. Шмелев В. Е. Оптимизация процесса подготовки студентов институтов физической культуры к профессиональной деятельности на основе модели специалиста: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. Е. Шмелев. – СПб., 2002. – 171 с.